

STRESZCZENIE

Podstawową zasadą, na której oparty jest system kreowania symboli i archetypów w kulturach tradycyjnych, jest dualizm postrzegania świata jako całości złożonej z dwóch pierwiastków: energii żeńskiej i męskiej. Wniosek ten nasunął mi się podczas badań dotyczących techniki indonezyjskiego batik, który nie tylko jest wzorzystą tkaniną użytkową, ale również ma działanie magiczne. Batik staje się amuletem, służy w odprawianiu rytuałów, stanowi rodzaj środka przekazu mitów i symboli tworzących tożsamość danej grupy etnicznej. Świadczy również o pozycji społecznej danej osoby. Bezpośrednim nośnikiem tych informacji w batik są syntetyczne symbole, wzory zawierające wielowarstwowy komunikat. Batik jest ważnym elementem tradycyjnych indonezyjskich obrzędów, podczas których zaprowadzana jest równowaga i harmonia sił rządzących światem, które pozostają w opozycji do siebie. Te przeciwstawne sobie aspekty to dobro i zło, energia solarna i chtoniczna, sfera sacrum i profanum, pierwiastek męski i żeński, które wzajemnie się dopełniają. Stąd rozpoczęło się moje zainteresowanie mitami, symbolami i związanymi z nimi wzorcami ludzkich postaw- archetypami.

W mojej pracy doktorskiej analizuję historię relacji między żeńską a męską energią u źródeł ludzkiego postrzegania świata, w początkach cywilizacji europejskiej i azjatyckiej, kiedy tworzyły się wzorce zachowań i określające je symbole i historie mityczne. To baza, na której wciąż oparte są wyobrażenia kobiecości w postaci archetypu Animy i męskości- Animusa, skryte często w naszej nieświadomej warstwie psyche jako dziedzictwo, mądrość naszych przodków. Archetypy i symbole przez wieki odzwierciedlały relacje pomiędzy kobietą a mężczyzną w systemach religijnych i państwowych.

Źródłem inspiracji do powstania moich prac artystycznych były tradycje Indonezji związane z techniką batik, jak również kultura Indii, która miała ogromny wpływ na kształtowanie tożsamości mieszkańców wysp indonezyjskich. Szczególną uwagę w mojej pracy doktorskiej poświęciłam pierwiastkowi żeńskiej energii. Postanowiłam skonfrontować wybrane archetypy i symbole związane z tym zagadnieniem ze wspomnianych wcześniej kultur azjatyckich z kręgiem kultury europejskiej, do której należy Polska. Badania na ten temat prowadziłam podczas podróży do Azji, gdzie bezpośrednio mogłam doświadczyć zarówno

symbolicznej warstwy w tradycji religijnej jak i filozofii życia, którą kierują się mieszkańcy tamtych obszarów. Dalsze poszukiwania kontynuowałam podczas studiów w Polsce. Studia te oparłam na wiedzy z dziedziny antropologii kultury a także istotnej dla teorii archetypów szkoły jungowskiej. Celem mojej pracy doktorskiej jest stworzenie własnego mitu o kobiecie pełni, dążącej do harmonii życia, bazując na archetypach i symbolach Indii, Indonezji i kręgu kultury europejskiej. To moje wyobrażenie kobiecości ma odzwierciedlenie w pracach artystycznych z dziedziny malarstwa sztalugowego i batikowego.

To cykl- opowieść o ustanawianiu równowagi, o dążeniu do harmonii, piękna i afirmacji życia z perspektywy przemian kobiecej duszy i ciała. O inicjacji prowadzącej do bycia kobietą w pełni, nie zapominając o pierwiastku męskim, który współtworzy moc żeńską. O cyklu przemian, które pojawiają się w każdej kobiecie, zarówno odwołując się do jej życia emocjonalnego i zmysłowego, jak również jej istnienia w społeczeństwie. O obudzeniu w sobie sił natury, zapanowaniu nad nimi i akceptacji całej swojej istoty, dającej poczucie spełnienia i cielesno-duchowej harmonii.

Cykl ten dedykuję kobietom, aby odkryły w sobie moc natury - archetyp Animy łączący wszystkie jej odcienie, dający stabilność, aby walczyły o swoje prawo do bycia kobietą w pełni, nie zatracając się równocześnie w tej walce - stając się wyznawczyniami feminizmu - ale poprzez wyzwolenie siebie i akceptację osiągały radość i harmonię życia - wraz z nierozzerwalnie ważnym pierwiastkiem ich istnienia - mężczyzną.

Cykl ten również jest przesłaniem dla mężczyzn, aby zastanowili się nad modelem kobiecości w ich postrzeganiu świata, aby zaakceptowali cechy ambiwalentne kobiety- zarówno aspekt matki kreatorki jak i niszczycielki, poznali i uszanowali piękno natury kobiety, ale też aby odczuli jak ważni są w dziele stworzenia siebie, kobiety i nowych bytów- tym samym w dążeniu do równowagi siebie i świata.

To cykl mówiący o dążeniu do partnerstwa, o pięknie miłości, o którą trzeba walczyć, często z samym sobą, o rozwoju duchowym prowadzącym do poczucia sacrum dzięki koegzystencji kobiety i mężczyzny - zarówno w wymiarze fizycznym jak i intelektualnym.

W obecnych czasach, pomimo kultu nowej religii nauki i stworzenia wzoru człowieka "maszyny", na jaw wychodzi nasza "natura", mimo to że chcemy się

jej przeciwstawić i zepchnąć do podświadomości naszą "dzikość" jak i archetypową mądrość naszych przodków z czasów pierwszych cywilizacji. Postuluję kontakt z tym co pierwotne, z bogactwem, dorobkiem dziedzictwa ludzkości, jakim są archetypy, mity i symbole tworzące tożsamość kulturową jak również są uniwersalne w podstawowej warstwie znaczeniowej dla człowieczeństwa wszystkich cywilizacji. To baza, na której podstawie wciąż funkcjonujemy. Warto więc zachować do tego szacunek i uzmysłwić sobie wartość naturalnych dla ludzkiego umysłu potrzeb religijnych, symbolicznych obrazów, tłumaczących istotę egzystencji. Warto też traktować je jako dar, nad którym jesteśmy w stanie zapanować dzięki naszej świadomości i wykorzystać je jako bazę inspiracyjną do kreowania harmonii życia.

SUMMARY

The basic principle on which the system of creating symbols and archetypes in traditional cultures is based is the dualism of perceiving the world as a whole composed of two elements: female and male energy. This conclusion came to my mind during the research on the technique of Indonesian batik, which is not only a patterned utility fabric, but also has a magical effect. Batik becomes an amulet, used in celebration of the rituals, as the type of medium for transmitting myths and symbols forming the identity of the ethnic group. Also it reflects the social position of the person. The direct carrier of this information in the batik there are synthetic symbols, patterns containing a multi-layered message. Batik is an important element of traditional Indonesian rituals, during which the balance and harmony of the world's ruling forces are maintained, which are always in opposition to each other. These opposing aspects, there are good and evil, solar energy and chthonic, the sphere of the sacrum and the profanum, masculine and feminine element, which are mutually complementary. Hence began my interest in myths, symbols and related models of human attitudes - archetypes.

In my doctoral thesis, I analyze the history of the relationship between female and male energy at the source of human perception of the world, in the beginnings of European and Asian civilization, when models of behavior and mythical symbols and stories were created. This is the base on which the images of femininity in the form of the archetype of Anima and masculinity - Animus are still based, often hidden in our unconscious layer of psyche as the heritage, wisdom of our ancestors. Archetypes and symbols for centuries reflected the relationship between a woman and a man in religious and state systems.

The source of inspiration for the creation of my artistic works were the traditions of Indonesia related to the batik technique, as well as the culture of India, which had a huge impact on shaping the identity of Indonesian islands residents. Particular attention in my dissertation was paid to the element of female energy. I decided to confront selected archetypes and symbols related to this issue from the aforementioned Asian cultures with the circle of European culture to which Poland belongs. I conducted research on this subject during my

trips to Asia, where I could experience both the symbolic layer in the religious tradition and the philosophy of life, which are guided by the inhabitants of those areas. I continued my research during my studies in Poland. I based my studies on knowledge in the field of cultural anthropology as well as the archetype theory of Carl Gustav Jung's school. The aim of my doctoral thesis is to create my own myth about a fulfilled woman striving for harmony of life, based on the archetypes and symbols of India, Indonesia and the circle of European culture. It is my idea of femininity that is reflected in the artistic works in the field of painting and batik.

This is the cycle - the story about establishing balance, about striving for harmony, beauty and affirmation of life from the perspective of the transformation of the female soul and body. About the initiation leading to being a woman in fullness, not forgetting the male element, which co-creates the female power. About the cycle of changes that appear in every woman, both referring to her emotional and sensual life, as well as her existence in society. About awakening the forces of nature in themselves, mastering them and accepting all of their being, giving a sense of fulfillment and physical-spiritual harmony.

I dedicate this cycle to women to discover the power of nature - the archetype of Anima combining all its shades, giving stability to fight for her right to be a woman in fullness, without losing herself in this fight - becoming feminists - but by freeing herself and acceptance, they can achieve the joy and harmony of life - along with the inseparably important element of their existence - by a man.

This cycle is also a message for men to think about the model of femininity in their perception of the world, to accept the ambivalent qualities of women - both the mother - the creator and destroyer, to know and respect the beauty of the woman's nature, but also to feel how important they are in the creation themselves, women and new beings - the same in striving for the balance of themselves and the world.

This is a cycle about the pursuance to partnership, about the beauty of love, which you have to fight for, often with yourself, about spiritual development leading to a sense of sacrum thanks to the coexistence of a woman and man - both in the physical and intellectual dimensions.

Nowadays, despite the cult of the new religion of science and the creation of the man-machine model, our "nature" comes out, despite the fact that we want to oppose it and push our "wildness" and archetypal wisdom of our ancestors from the first civilization to the subconscious. I postulate contact with what is primitive, with wealth, heritage of humanity, which are archetypes, myths and symbols that create a cultural identity, as well as they are universal in the basic layer of meaning for the humanity of all civilizations. This is the base on which we are still functioning. It is worth preserving the respect and realizing the value of the religious needs of the human mind, symbolic images that explain the essence of existence. It is also worth treating them as a gift over which we are able to control thanks to our awareness and use them as an inspirational base to create the harmony of life.

BIBLIOGRAFIA

1. Lurker M., 2011: *Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*, przeł. R. Wojnakowski, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa
2. Rudnicki B. (red.), 2007: *Indonezja*, przeł. P. Zarawska, Wydawnictwo RM, Mediaprofit, Warszawa
3. Impelluso L., 2006: *Leksykon historia, sztuka, ikonografia. Natura i jej symbole. Rośliny i zwierzęta*, przeł. H. Cieśla, Wydawnictwo Arkady, Warszawa
4. Zimmer H., 2014: *Mity i symbole w indyjskiej sztuce i kulturze*, przeł. M. Szymański, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa
5. Besala J., 2010: *Miłość i strach. Dzieje uczuć kobiet i mężczyzn*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań
6. Pinkoła Estés C., 2015: *Biegająca z wilkami*, przeł. A. Cioch, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań
7. Krzak Z., 2007: *Od matriarchatu do patriarchatu*, Wydawnictwo Trio, Warszawa
8. Eliade M., 1998: *Obrazy i symbole. Szkice o symbolizmie magiczno-religijnym*, przeł. M. i P. Rodakowie, Wydawnictwo KR, Warszawa
9. Dudek Z. W., 2006: *Psychologia integralna Junga*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa
10. Bishop C., 1997: *Dusza i seks.*, przeł. Z. Dalewski, Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa
11. Wrońska-Friend M., 2008: *Sztuka woskiem pisana. Batik w Indonezji i w Polsce*, Wydawnictwo Gondwana, Warszawa
12. Eichelberger W., 1997: *Kobieta bez winy i wstydu*, Wydawnictwo Do, Warszawa
13. Łukasiewicz D., 2008: *Magna Mater "Zabytki. Heritage. Muzy, Chimery, Hetery"*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Rzeczpospolita SA, Warszawa
14. Piotrowski P., 1998: *Bożek Pan - libido, natura, uniwersum. Albo albo- inspiracje jungowskie. Problemy psychologii i kultury, Libido*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa
15. Bławatska H.P., 1992: *Lotos jako symbol powszechny. Albo albo- inspiracje jungowskie. Problemy psychologii i kultury. Archetyp Wielkiej Matki*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa
16. Mookerjee A., 2008: *Kali. The Feminine Force*, Thames & Hudson, London

17. Rakusa-Suszczewski M., 2001: *Trzy twarze Lilit. Albo albo- inspiracje jungowskie. Problemy psychologii kultury. Archetypy*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa
18. Dudek Z. W., 2001: Symbol drzewa a psychologia głębi. *Albo albo- inspiracje jungowskie. Problemy psychologii i kultury. Archetypy*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa
19. Lessing J., 2004: *Na tropie archetypu Dzikiego. Albo albo. Problemy psychologii kultury. Archetypy wyobraźni, psychologia baśni, semantyka archetypów*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa
20. Bartlett S., 2015: *Tajemnice wszechświata w 100 symbolach*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa
21. Baudler G., 1995: *Bóg i kobieta. Historia przemocy, seksualizmu i religii*, przeł. A. Baniukiewicz, Wydawnictwo Ureus, Gdynia
22. Frazer J. G., 1965: *Złota gałąź*, przeł. H. Krzeczkowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa
23. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Turoń> (listopad, 2018)
24. <http://www.alhenag.com/indie-kompendium/02-aspekty-spoeczne.html> (listopad, 2018)
25. <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/%C5%9Aakti.html> (listopad, 2018)
26. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Parwati> (listopad, 2018)

SPIS ILUSTRACJI

zbiory własne

- il.1. Modelka pokazująca taniec wojowniczk, Candi Cetho, Indonezja, 2016.
- il.3. Kobiety indyjskie, Ujjain, Indie, 2017.
- il.4. Zbiór pocztówek z popularnymi przedstawieniami bóstw hinduskich, które inspirująco wpływały na mój proces twórczy.
- il.5. Przedstawiciel arystokracji na dworze sułtana Yogyakarty z jego fotografią. Obaj w tradycyjnych, szatach batikowych, 2016
- il.6. Właścicielka manufaktury batiku w Surakarcie, 2016
- il.8. W warsztacie batiku, Surakarta, Indonezja, 2016.
- il.10. Batik indyjski o motywach roślinnych, w manufakturze w Ujjainie, Indie,, 2017.

<http://www.isztuka.edu.pl/i-sztuka/node/381> (styczeń, 2019)

- il.2. Nawiedzenie Świętej Elżbiety, Jacopo Pontormo, Kościół San Michele e San Francesco, Carmignano, Włochy.

Wrońska-Friend M., 2008: *Sztuka woskiem pisana. Batik w Indonezji i w Polsce*, Wydawnictwo Gondwana, Warszawa

- il. 7. Szata *dodot* służąca do publicznej medytacji sułtana mającej na celu zaprowadzenie równowagi sił kosmicznych w świecie.
- il.11. Sułtan Yogyakarty zmierzający na publiczną medytację w batikowej szacie *dodot*.
- il.12. Przedstawiciele arystokracji związanej z dworem sułtanatu Yogyakarty. Różne rodzaje wzorów batikowych typu larangan- zastrzeżonych dla osobistości najwyższych rangą w państwie.
- il.13. Wzór batikowy *megamendung*.
- il.14. *Bedoyo ketawang* - taniec dziewięciu panien uosabiających boginię oceanu- Ratu Kidul, z którą co roku Sułtan dokonuje mistycznych zaślubin.
- il.29. Obrzędy podczas ceremonii zaślubin. Dekoracja przedstawienia bogini Dewi Sri za pomocą szarfy *kain sindur*.
- il.30. Boska para małżonków: Dewi Sri i Dewa Sadono, Indonezja.
- il.33. Sawat
- il.34. *Parang rusak barong*, batikowy wzór.
- il.51. Batikowy wzór *kawung*.
- il.52. Lung lungan.
- il.53. W centralnej części tego batiku- motyw *tumpal*.
- il.56. Taman arum, rajski ogród na batiku indonezyjskim.
- il. 66. Motyw zaczerpnięty z teatru cieni *Wayang*.

Rudnicki B. (red.), 2007: *Indonezja*, przeł. P. Zarawska, Wydawnictwo RM, Mediaprofit, Warszawa

- il. 9. Rytualny taniec Bogini, Indonezja.
- il.40. Wyścigi byków w Madurze w Indonezji.
- il.41.42. Motyw byczych rogów pojawia się w nakryciach głowy kobiet i obiektach architektonicznych grupy etnicznej Minangkabau.

Bartlett S., 2015: *Tajemnice wszechświata w 100 symbolach*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa

il.15. Kobięce ciało przedstawione na jednej ze ścian Jaskini Chauvet-Pont-D'Arc w Ardèche we Francji.

Mookerjee A., 2007: *Kundalini. The Arousal of the Inner Energy*, Thames & Hudson, London

il.16. Śiwa-Śiakti, Szkoła Pahari, XVIII wiek, Bharany Collection, New Delhi

https://arthive.com/marcchagall/works/224895~Homage_To_Apollinaire_Adam_and_eve (listopad, 2018)

il.17. Marc Chagall "Hommage dla Apollinaire'a. Adam i Ewa" 1912, Van Abbemuseum, Eindhoven, Netherlands

<https://www.lazienki-krolewskie.pl/pl/katalog/obiekty/dep-957> (listopad, 2018)

il.18. Jean-Antoine Houdon, "Popiersie bogini Diany", 1777-1780, Łazienki Królewskie, Warszawa.

<http://nmcatholic.blogspot.com/2013/12/shrine-of-our-lady-of-guadalupe-santa.html> (listopad, 2018)

il.19. Matka Boska z Guadelupe, 1531, Pod jej stopami Księżyc. Bazylika Matki Boskiej z Guadelupe w Meksyku.

Ronnberg A., 2010: *The book of symbols. Reflection on archetypal images*, Taschen, Köln

il.20. Siedem czakr- droga Kundalini.

il.21. Wężowa energia Kundalini, malarstwo miniaturowe, Szkoła Kangra, XIX wiek, Indie.

il.37. Gliniana tabliczka z Mohendžo Daro, III/II w.p.n.e., British Museum, Londyn.

il.46. Adoracja Joni, Świątynia Jogini z XII wieku, Bheraghat, Indie.

il.50. Jakszmi, Sanchi Stupa, Indie.

[https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ty_Jerzy_i_smok_\(obraz_Paola_Uccella\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ty_Jerzy_i_smok_(obraz_Paola_Uccella)) (listopad, 2018)

il.22. Paolo Ucello "Święty Jerzy walczący ze smokiem", 1470, National Gallery w Londynie.

<https://wszystkiesymbole.pl/yin-yang-jing-jang/> (listopad, 2018)

il.23. Jin i Jang.

Mookerjee A., 2008: *Kali. The Feminine Force*, Thames & Hudson, London

il.24. Radha i Krysna, Szkoła Kangra, XVIII wiek, Bharany Collection, New Delhi.

il.48. Świat Lotosu, Radha i Krysna jako piękno miłości i jedność świata, Szkoła Basholi, XVIII wiek, British Library, Londyn.

Baudler G., 1995: *Bóg i kobieta. Historia przemocy, seksualizmu i religii*, przeł. A. Baniukiewicz, Wydawnictwo Ureus, Gdynia

il.25. Rysunek naskalny z Tiout w Algierii (późny paleolit). Rysunek ten ilustruje wyraźnie kobietą seksualną moc, która sprawia, że mężczyzna staje się myśliwym. Linia łączy żeńskie organy rodne z męskimi genitaliami, które są zwrócone w tę samą stronę co broń trzymana w rękach myśliwego.

Losty J.P., Ojha S.V., 2016: *Ramayana*, Roli Books, New Delhi

il.26. Powrót Ramy i Sithy, rytuał oczyszczenia Sithy - agni pariksha, miniatura indyjska z Mewar Ramayana, XVII wiek, British Library, Londyn.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Flaga_Polski (listopad, 2018)

il. 27. Flaga Polski

https://pl.wikipedia.org/wiki/Flaga_Indonezji (listopad, 2018)

il. 28. Flaga Indonezji

https://pl.wikipedia.org/wiki/God%C5%82o_Polski (listopad, 2018)

il. 31. Godło Polski.

https://pl.wikipedia.org/wiki/God%C5%82o_Indonezji (listopad, 2018)

il.32. Godło Indonezji.

https://pl.wikipedia.org/wiki/God%C5%82o_Indii (listopad, 2018)

il.35. Godło Indii.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Flaga_Indii (listopad, 2018)

il.36. Flaga Indii.

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Sabat_czarownic_\(obraz_Francisca_Goi_1798\)#/media/File:GOYA_-_El_aquelarre_\(Museo_L%C3%A1zaro_Galdiano,_Madrid,_1797-98\).jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Sabat_czarownic_(obraz_Francisca_Goi_1798)#/media/File:GOYA_-_El_aquelarre_(Museo_L%C3%A1zaro_Galdiano,_Madrid,_1797-98).jpg) (styczeń, 2019)

il. 38. "Sabat czarownic", Francisco Goya, 1797-98, Museo Lazaro Galdiano, Madryt.

Panda R., *Khajuraho*, Mittal Publishing, New Delhi

il.39. Nandin w Khajuraho ze świątyni Nandina z początku XI wieku.

il.47. Miłująca się para z fryzu świątyni Parswanath w kompleksie Khajuraho, X wiek n.e.

<http://www.china-minority-travel.com/guizhou-festivals/guizhou-long-horn-miao/> (styczeń, 2019)

il.43. Dziewczynka z chińskiego plemienia Miaosów.

<https://pl.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk> (listopad, 2018)

il.44. Magna Mater z Catalhyöuyük. (ok. 5500-6000 p.n.e.), obecnie w Muzeum Cywilizacji Anatolijskich w Ankarze.

<https://aukcja.catawiki.pl/kavels/16022917-terracotta-fecundity-figure-of-baubo-a-stunning-piece-from-ancient-egypt> (listopad, 2018)

il. 45. Terakotowa figurka w pozycji Baubo, 300-200 r. p.n.e. , Egipt.

https://en.wikipedia.org/wiki/Prajnaparamita#/media/File:Prajnaparamita_Java_Front.JPG (listopad, 2018)

il. 49. Pradžniaparamita Jawa ok. 1225, National Museum of Indonesia, Jakarta.

<https://www.flickr.com/photos/vijaynandula/11205440350> (czerwiec, 2018)

il.54. Drzewo życia na tkaninie w technice kalamkari.

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Drzewo_%C5%BBycia_\(religia\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Drzewo_%C5%BBycia_(religia)) (listopad, 2018)

il.55. Kurpiowska leluja jako symbol Drzewa Życia.

il.59. Krucyfiks gałęziowy w postaci drzewa życia, XV wiek, Kościół św. Jakuba w Toruniu.

<https://pl.pinterest.com/pin/391813236316708742/> (listopad, 2018)

il.57. Drzewo karmiące piersią z grobowca Tutmosa III, Luksor, Egipt.

https://www.123rf.com/photo_14032149_goddess-diana-fountain-in-villa-d-este-near-tivoli-italy.html (listopad, 2018)

il. 58. Bogini Diana, XVI wiek, Villa d'Este Tivoli, Włochy.

Dudek Z. W., 2001: Symbol drzewa a psychologia głębi. *Albo albo- inspiracje jungowskie. Problemy psychologii i kultury. Archetypy*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa

il.60. Drzewo Karla Kocha.

<http://prowincjalnawioska.blox.pl/2017/12/Adwentowe-rozmyslania-o-choince.html> (listopad, 2018)

il. 61. "Drzewo życia i śmierci" Berthold Furtmeyr „Salzburger Missale” – rycina z XV w. Bawarska Biblioteka Państwowa w Monachium.

<https://www.polskieradio.pl/8/4822/Artykul/1741949,Uciechy-sredniowiecza-w-Wielkim-testamencie-Villona> (listopad, 2018)

il. 62. Ogród rozkoszy ziemskich (fragment), Hieronim Bosch, XVI wiek, Muzeum Prado w Madrycie.

Seibert I., 1975: Kobieta Starożytnego Wschodu, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa

il. 63. Babiloński posążek bogini miłości, III/II w. n.e. w zbiorach Luwru, Paryż.

il. 64. Bogini o ptasich szponach, początek II w.p.n.e., Zbiory Norman Colville, Londyn

<http://www.sukoasih.com/tag/srikandi-cakil/> (listopad, 2018)

il.65. Indonezyjskie przedstawienie teatralne Wayang i bogini Srikandi.

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Wenus_i_Adonis_\(obraz_Tycjana\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wenus_i_Adonis_(obraz_Tycjana)) (listopad, 2018)

il 67. "Wenus i Adonis", Tycjan, XVI wiek, Museum Prado w Madrycie.

Rawson P., 2012, Tantra. A symbolic vision of cosmic sensuality, Thames & Hudson, London

il.68. Wizerunek bogini Kali z XIX wiecznej miniatury, Victoria and Albert Museum, Londyn.

<https://niezlasztuka.net/ciekawostki/michal-aniol-pieta-rzezba-ktora-wymusza-cisze/> (listopad, 2018)

il. 69. Piękne ciało Chrystusa złożone w ofierze na kolanach Matki Boskiej. Pieta, Michał Anioł, XV wiek, Bazylika św. Piotra, Watykan. (fot. Aurelio Amendola)